

лізованих показників. Тож у підсумку можна визначити, що оптимальною базовою стратегією для ДНВП "Об'єднання "Комунар" у сфері зовнішньоекономічної діяльності є стратегія, яка підпорядкована оптимізації наявних запасів продукції в діючих умовах господарювання.

Таким чином, у роботі запропоновано загальний підхід щодо визначення та обґрунтування оптимальної стратегії у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Сутність такого підходу базується на визначенні сукупності показників-критеріїв, що складають базис вирішення поставленого завдання та застосування ретроспективного методу матричного аналізу щодо їх взаємоузгодженого розгляду з метою визначення оптимальної базової стратегії діяльності підприємства у зовнішньоекономічній сфері. Разом з цим більшої ґрунтовності означеного додають виважені дії підприємства щодо можливої зміни впливів з боку держави, що може бути визначено як подальший напрям дослідження.

Література: 1. Жаліло Я. Економічна стратегія як категорія сучасної економічної науки // Економіка України. – 2005. – №1. – С. 19 – 27. 2. Внешнеэкономическая деятельность: Учебник / Под ред. Б. М. Смитиенко, В. К. Поспеловой – М.: Академия, 2002. – 304 с. 3. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / Під ред. І. В. Багрової. – Дніпропетровськ: ДДФЕІ, 2002. – 588 с. 4. Слюнина Т. Л. Организация структуры управления внешнеэкономической деятельностью предприятия // Вісник УАБС. – 1999. – №2. – С. 72 – 73. 5. Сю К. К. Управленческая экономика. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 672 с. 6. Справочник по математике для экономистов / Под ред. В. И. Ермакова – М.: Высшая школа, 1987. – 336 с. 7. Баждарнік Т. Стратегія розвитку підприємництва в умовах перехідної економіки України / Т. Баждарнік, А. Шегда // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №5. – С. 102 – 105. 8. Спіріна М. Стратегія управління конкурентоспроможністю підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №8. – С. 176 – 182. 9. www.zn.kiev.ua. 10. Васюренко О. В. Современные методы управления банковскими ресурсами. – Харьков: Гриф, 1997. – 392 с.

Стаття надійшла до редакції
20.07.2006 р.

УДК 658.17

Базалієва Л. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ВИКОРИСТАННІ АУТСОРСИНГУ

In the article the interconnection of transactional costs with transactional losses, and peculiarities of transactional costs of the enterprises, which outsourcing uses, are defined.

Підприємство в ринкових умовах має налагодити відносини з певною кількістю сторонніх організацій і установ – поставальниками необхідних ресурсів, покупцями готової продукції, державними органами тощо. В процесі налагодження контактів з цими організаціями та подальшої співпраці з ними у підприємства виникають трансакційні витрати, які мають вплив на розмір прибутку й ефективність господарської діяльності підприємства в цілому і його контрактації зокрема. Управління трансакційними витратами дає змогу підприємству зменшити ризики, які виникають у процесі здійснення угод

або й уникнути їх; підвищити ефективність ринкових трансакцій. Останнім часом у практиці бізнесу все частіше використовується аутсорсинг – замовлення виконання певних функцій, пов'язаних як з виробництвом, так і з управлінням, іншим організаціям, що має на меті концентрацію уваги менеджменту підприємства-замовника на виконанні основного завдання і підвищення ефективності його діяльності. Аутсорсинг передбачає досягнення домовленостей між учасниками угоди й оформлення відповідних договорів, тому і у підприємства-аутсорсера, і у підприємства-замовника виникають трансакційні витрати, проблеми формування яких і розглядаються в наведеній статті.

Теоретичним, методологічним і практичним аспектам формування та вимірювання трансакційних витрат присвячено праці таких закордонних і вітчизняних вчених, як Р. Капелюшников, І. Коропецький, Р. Коуз, Дж. К. Лафта, К. Менар, Д. Норт, А. Олейник, О. Вільямсон, А. Шаститко, С. Архієреєв, І. Булеєв тощо. В роботах цих вчених розглядаються різні аспекти трансакційних витрат, проте управлінню даними витратами на рівні окремого підприємства приділяється недостатньо уваги. Розгляд питань, пов'язаних з використанням аутсорсингу, є досить новим напрямом досліджень, який розкрито в роботах таких вчених, як Дж. Б. Хейвуд, Б. А. Анікін та ін. Разом з тим проблеми, пов'язані з ідентифікацією, формуванням, оптимізацією трансакційних витрат підприємства, яке використовує аутсорсинг, не були самостійним об'єктом дослідження у вітчизняній економічній літературі.

Метою наведеної роботи є визначення специфіки формування трансакційних витрат підприємства, їх конфігурації при використанні аутсорсингу. Досягнення поставленої мети потребує вивчення сутності і складу трансакційних витрат підприємства, факторів використання аутсорсингу, серед яких особливе місце посідають витрати.

Дослідження економічної літератури показало [1 – 4] наявність великої кількості визначень поняття "трансакційні витрати" та підходів до їх класифікації. В межах представленої роботи під трансакційними витратами підприємства розуміються специфічні витрати щодо налагодження і здійснення передачі майнових прав між фізичними та юридичними особами. Трансакційні витрати класифікуються згідно з різними критеріями і підходами: С. Архієреєв у складі трансакційних витрат виділяє трансакційні втрати та трансакційні затрати [1, с. 18 – 42]; О. Вільямсон виділяє дві групи трансакційних витрат – такі, що виникають до здійснення угоди (ex ante), і після (ex post) [4, с. 21]; Дж. Воліс і Д. Норт розвинули класифікацію О. Вільямсона і до його класифікації додали ще один вид трансакційних витрат – витрати, що виникають під час укладання угоди (ex interim) [3, с. 232 – 233]. У табл. 1 узагальнено підходи до класифікації трансакційних витрат, які охоплюють практично всі їх види, що виникають на підприємстві в процесі контрактації.

З позицій автора, в управлінні трансакційними витратами підприємства доцільно використовувати розподілення всієї сукупності трансакційних витрат на втрати і затрати. Таке бачення трансакційних витрат підприємства дає змогу висунути наступну гіпотезу: величина і можливість виникнення у підприємства таких трансакційних витрат, як втрати, пов'язані з непередбаченими діями контрагента, можливими розбіжностями в розумінні окремих положень контракту, втрати в результаті опортуністичної поведінки залежать від того, наскільки ефективні такі складові трансакційних затрат, як інформаційні витрати (визначення надійності контрагента та його фінансового стану), витрати на специфікацію і захист прав власності (використання загальноновизнаних та відомих торгових правил і традицій, страхування, отримання гарантій), витрати укладання контракту (подолання розбіжностей у розумінні положень договору).

Разом з тим слід зауважити, що такі трансакційні втрати, як втрати неузгодженості законодавства чи інших нормативних актів і втрати в результаті відсутності дієвого контролю та примусу до виконання законодавчих норм не залежать від величини й ефективності трансакційних затрат окремого підприємства, а визначаються в його зовнішньому середовищі.

Таблиця 1

Класифікація трансакційних витрат

Автор	Види трансакційних витрат	Трансакційні витрати
С. Архієреєв	Трансакційні втрати	Втрати, пов'язані з непередбаченими подіями
		Втрати, пов'язані з непередбаченими діями
		Втрати, пов'язані з можливими розбіжностями в розумінні окремих положень контракту
		Втрати неузгодженості законодавства чи інших нормативних актів контрагентів
		Втрати в результаті відсутності дієвого контролю та примусу до виконання законодавчих норм
		Втрати в результаті опортуністичної поведінки
	Трансакційні затрати	Інформаційні витрати
		Витрати специфікації і захисту прав власності
		Витрати укладання контракту
		Витрати здійснення розрахунків
Дж. Воліс, Д. Норт	Трансакційні витрати "ex ante"	Інформаційні витрати
	Трансакційні витрати "ex interim"	Витрати, пов'язані з вибором партнера за угодою
		Витрати ресурсів, пов'язані з очікуванням у чергах
		Витрати на отримання нотаріально затверджених документів
		Витрати страхування
	Трансакційні витрати "ex post"	Витрати здійснення розрахунків
		Витрати на захист контрактів від третіх сторін
		Витрати на контроль реалізації договору
		Витрати, пов'язані з контролем якості продукції

Таким чином, величина і ймовірність виникнення трансакційних витрат залежить від того, наскільки ефективно використовуються ресурси підприємства у вигляді трансакційних затрат. Слід зазначити, що при визначенні динаміки можливих трансакційних витрат потрібно враховувати не тільки їх прогнозовану величину, а й ймовірність настання ризикової події, тобто в розрахунках необхідно використовувати величину трансакційних витрат (ТВ), визначену за формулою:

$$TB = \sum_{i=1}^n TB_i \times p_i, \quad (1)$$

де TB_i – прогнозна величина i -го виду трансакційних витрат, тис. грн.;

n – кількість трансакційних витрат, що враховуються;

p_i – ймовірність настання події, яка приведе до виникнення i -го виду трансакційних витрат.

У такому випадку з певною мірою умовності можна стверджувати, що співвідношення темпів змін трансакційних затрат і трансакційних витрат вказує на ефективність трансакційних витрат підприємства в цілому. Можливі варіанти, які характеризують ефективність трансакційних витрат підприємства, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Варіанти використання трансакційних витрат підприємства

Характер використання трансакційних витрат підприємства	Варіанти
Неефективне використання ресурсів у вигляді трансакційних витрат	Темп зростання величини трансакційних затрат більший темпу зростання трансакційних витрат
	Величина трансакційних затрат незмінна, а величина трансакційних витрат має тенденцію до зростання
	Темп зменшення трансакційних затрат більший за темп зменшення трансакційних витрат
Ефективне використання ресурсів у вигляді трансакційних витрат	Темп зростання величини трансакційних затрат менший за темпи зростання трансакційних витрат
	Величина трансакційних затрат незмінна, а величина трансакційних витрат має тенденцію до зменшення
	Темп зменшення трансакційних затрат менший за темп зменшення трансакційних витрат

У межах неінституціонального підходу традиційно виділяють трансакційні витрати згідно з послідовністю, в якій вони виникають у ході здійснення угод [2; 3]: витрати пошуку й обробки інформації; витрати вимірювання; витрати ведення переговорів; витрати укладання контракту; витрати моніторингу і попередження опортунізму; витрати специфікації та захисту прав власності. Таке представлення видів трансакційних витрат підприємства дає можливість не тільки виявити їх величину та структуру на кожному етапі здійснення ринкової трансакції, а й визначити набір трансакційних витрат, притаманний конкретному підприємству (залежно від його розміру, форми

власності, галузевої належності) при здійсненні конкретної угоди (враховуючи вид трансакції, відносини з контрагентом та форму взаємодії партнерів). Такий набір трансакційних витрат пропонується визначити як "конфігурацію трансакційних витрат".

Визначення конфігурації трансакційних витрат підприємства стосовно конкретної угоди дасть змогу менеджменту підприємства:

1) визначити сукупність видів трансакційних витрат, притаманних ринковій трансакції, що планується до здійснення підприємством;

2) визначити ті види трансакційних витрат, величина яких може досягти критичного значення, наприклад, при високій ймовірності прояву опортунізму з боку контрагента;

3) оптимізувати величину трансакційних витрат підприємства до початку здійснення угоди.

Слід зазначити, що конфігурація трансакційних витрат підприємства залежить не тільки від виду угоди, тобто є вона одиничною чи повторюваною, а й від форми взаємодії партнерів з операції – має місце купівля-продаж продуктів, виробнича кооперація, лізинг, надання послуг. Як вже зазначалось, останнім часом у теорії та практиці менеджменту багато уваги приділяється аутсорсингу, який є однією з форм взаємодії контрагентів і передбачає укладання угод з партнерами, тому питання, пов'язані з ідентифікацією й виявленням конфігурації трансакційних витрат підприємства при аутсорсингу набувають актуальності.

До основних причин використання підприємством аутсорсингу відносять [5, с. 16 – 17] бажання зосередитись на основних видах діяльності, необхідність підвищення якості обслуговування, недостатність досвіду адміністрування, можливість використання репутації аутсорсера, необхідність підтримання довгострокової технологічної та економічної життєздатності неосновної діяльності, підвищення гнучкості управління тощо.

Крім того, використання механізму аутсорсингу дає змогу зменшувати витрати підприємства – накладні, виробничі, адміністративні. Трансакційні витрати в цьому випадку можуть підвищуватись за рахунок необхідності пошуку аутсорсера, його оцінки, проведення переговорів з ним, укладання контракту, запобігання зловживанням з його боку та ін. Тому при прийнятті управлінського рішення щодо залучення аутсорсера слід визначити економію на різних видах витрат і співвіднести її величину з величиною трансакційних витрат, що необхідно понести.

При прийнятті рішення щодо використання аутсорсингу, вибору аутсорсерів і визначення їх кількості необхідно враховувати велику кількість факторів, що є основною проблемою аутсорсингу. Сукупність цих факторів можна розглядати як стандартну для кожного підприємства, проте значення того чи іншого фактора й інтенсивність його впливу можуть значно розрізняватись. Такі фактори, як сумісність інформаційних і комунікаційних систем замовника та аутсорсера, витрати підприємства, які отриманого продукту, мають велике значення практично для всіх підприємств.

Визначення особливостей формування трансакційних витрат підприємства, яке використовує аутсорсинг, дає змогу виявити конфігурацію цих витрат. До особливостей формування трансакційних витрат у роботі, за інших рівних умов, віднесено наступні.

По-перше, такі складові трансакційних витрат, як витрати пошуку, збору та обробки інформації, витрати вимірювання та витрати ведення переговорів, у разі використання аутсорсингу не будуть мати великий розмір. Це пов'язано з тим, що для підприємства-замовника велике значення має репутація і надійність аутсорсера, а компанії-аутсорсерів, які мають високу репутацію, існує невелика кількість. Крім того, зазвичай, вони є відомими, тому отримання інформації та її аналіз потребують порівняно невеликої кількості ресурсів.

По-друге, витрати проведення переговорів і витрати моніторингу і попередження опортунізму будуть мати більший розмір, ніж витрати першої групи. Це пояснюється тим, що найбільш доцільним вважається залучення стратегічного аутсорсера, тому для запобігання виникнення непорозумінь щодо умов контракту та прояву опортунізму слід досконало оговорювати права й обов'язки сторін, правила поведінки при виникненні суперечок та розбіжностей у розумінні умов контракту.

По-третє, найбільший розмір буде мати така складова трансакційних витрат підприємства, як витрати специфікації і захисту прав власності, що пов'язано з високим ризиком втрати контролю над підприємством при залученні стратегічного аутсорсера.

Аналіз витрат при використанні аутсорсингу слід проводити із використанням необхідного інструментарію, який дасть змогу визначити всі види можливих витрат і оцінити їх вели-

чину, динаміку й ефективність. Інструментом, який зазнає все більшого розповсюдження в практиці сучасного менеджменту, є метод розрахунку витрат за процесом, за допомогою якого можна провести точні розрахунки за фактичними витратами за кожним окремим процесом. Тому обґрунтування використання методу розрахунку витрат за процесом в управлінні трансакційними витратами підприємства є напрямом подальшого дослідження.

Таким чином, у наведеній роботі отримано наступні результати, які мають елементи наукової новизни:

1) виявлено взаємозв'язок між величиною трансакційних затрат і трансакційних витрат підприємства, що дає підстави для подальшого розвитку методичних засад управління трансакційними витратами підприємства;

2) запропоновано підхід до визначення ефективності трансакційних витрат підприємства, який ґрунтується на співвідношенні темпів змін трансакційних затрат і трансакційних витрат підприємства;

3) визначено особливості формування трансакційних витрат підприємства при залученні стратегічного аутсорсера, що дає змогу виявити типову конфігурацію трансакційних витрат підприємства-замовника.

Література: 1. Архипереев С. И. Трансакционные издержки и неравенство в условиях рыночной трансформации. – Харьков: Бизнес Информ, 2000. – 288 с. 2. Олейник А. Н. Институциональная экономика. – М.: Инфра-М, 2000. – 416 с. 3. Шаститко А. Е. Новая институциональная экономическая теория. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 592 с. 4. Вильямсон О. Экономичні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів. – К.: Вид. "АртЕк", 2001. – 472 с. 5. Аутсорсинг: создание высокоэффективных и конкурентоспособных организаций: Учеб. пособие / Под ред. проф. Б. А. Аникина. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 188 с.

Стаття надійшла до редакції
20.07.2006 р.

УДК 658.12

Ястремська О. М.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ НЕЧІТКИХ МНОЖИН ДЛЯ ЯКІСНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ХАРАКТЕРИСТИК ПІДПРИЄМСТВ (НА ПРИКЛАДІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ, ХАРЧОВОЇ ТА ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ)

In the article on the example of the enterprises of machine-building branch, easy and food industries by means of the theory of indistinct sets results of researches and calculations of differentiation of levels of their investment appeal and readiness on low, average and high are submitted.

Сучасні умови господарювання в Україні характеризуються мінливістю впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що зумовлює їх слабку формалізацію і, як наслідок, врахування в математичних моделях щодо дослідження трансформаційних процесів. Ці обставини вимагають застосу-